Svetlana Karadzhova
(Bulgaria, Institute for Literature, Bulgarian Academy of Sciences)

The Cultural Identity of the Bulgarian Diasporas in the Poetry Collections *Roots* (*Корени*) by Petar Burlak-Valkanov and *My Years* (*Mojte gudini*) by Gyuka Gergulov

Abstract: Comparing two Bulgarian diasporas formed as a result of historical processes requires a close examination of the specific characteristics of each. The Banat Bulgarians were the first to become separated from the broader Bulgarian cultural paradigm. Since the beginning of the 17th century, their Catholic affiliation has led them into sustained contact with Western Europe. The Bessarabian Bulgarians migrated eastward to the Russian Empire in the late 18th and early 19th centuries. Both communities preserved their language and identity in order to survive in a multiethnic environment and far from the cultural context of Bulgaria. They created their own islands of cultural life, which functioned as centres that remained peripheral to Bulgaria.
The analysis of two poetry collections containing emblematic works by the patriarch of Bessarabian Bulgarian literature, Petar Burlak-Valkanov, and the most prominent poet of the Banat Bulgarians, Gyuka Gergulov, opens up a broad field of research. This article outlines the parameters and main directions of future work. The selected books are *Roots* (*Корени*), published in 2017 in Ostrovnoye (Babata), the birthplace of the poet Petar Burlak-Valkanov, and *Mojte gudini* by Gyuka Gergulov, published in Timişoara in 2018.
This poetry forms a cultural capsule in which the words used to name things become images in their own right. They delineate space, time, and relationships between the individual and society, establishing the core concepts of a new world that has accepted living in a unique form of isolation. What emerges from this isolation? Are the processes identical in the two diasporas, and what future directions can be discerned? These are but a few of the questions that the present study will raise.

Светлана Караджова
(България, Институт за литература, Българска академия на науките)

Културната идентичност на диаспората в стихосбирките „Корени“ на Петър Бурлак-Вълканов и „Mojte gudini“ на Гюка Гергулов[1]

Най-старите исторически диаспори

Българските исторически общности зад граница представляват уникален феномен в контекста на балканската и европейската история. Сред тях двете най-значими и добре проучени групи са банатските и бесарабските българи. Макар и обединени от общия си етнически произход, техните съдби се развиват в коренно различна геополитическа, религиозна и културна среда, което формира техния специфичен облик днес. Двете

[1] Публикацията е резултат от изпълнението на проекта „Бесарабски и банатски българи: Език, идентичност и културна памет извън националните граници“, финансиран от Фонд „Научни изследвания“, Млади учени и постдокторанти – 2025 г., съгласно договор КП-06-М 100/1.

общности са резултат от различни исторически процеси, макар и двата да са провокирани от османското владичество.

Създаването на общността на банатските българи, които се самоназовават палкене (от „павликяни“), се дължи на преселението им след неуспеха на Чипровското въстание (1688 г.). След потушаването му, групи католици от Северозападна България, а малко по-късно и от Никополско и Свищовско, бягат в пределите на Хабсбургската монархия. През 1738–1741 г. те получават официално разрешение от императрица Мария Терезия да се заселят в областта Банат, като част от политиката за заселване на земите, опустошени от войните.

Миграцията на българите, които са в основата на общността на бесарабските българи, е по-продължителен процес, обхващащ края на XVIII и първата половина на XIX век. Тя е следствие от поредицата Руско-турски войни. Българите от Източна Тракия и Североизточна България търсят спасение и по-добър живот в Руската империя. През 1819 г. с указ на император Александър I им се предоставят специални права и статут на „колонисти“ в Бесарабия (част от днешна Молдова и Украйна), което стимулира масовото заселване. Ключова разлика в двете вълни на преселване е, че докато банатското преселение е по-скоро бягство от политическо и религиозно преследване към католическия Запад, бесарабското е масова икономическа и демографска миграция към православния Изток.

Средата, в която попадат двете групи, определя цивилизационния им избор и социална структура. Банатските българи се формират под влияние на Централна Европа, като попадат в културната сфера на Австро-Унгария. Развитието им, силно повлияно от католицизма и религията, е основен стълб на идентичност, отличаващ ги от православните българи. Тя ги свързва с латинската културна традиция. Банатчаните възприемат модерни за времето си европейски методи на стопанисване, което ги превръща в просперираща средна класа, а влиянието на езиците, сред които живеят, особено на немския и унгарския, е осезаемо, но те запазват своя уникален говор. Общността в Бесарабия се развива под егидата на Руската империя. Православието служи като мост към руската култура, но същевременно помага за запазване на народните обичаи, близки до тези в метрополията. До 1871 г. те се ползват с широка административна автономия, което позволява създаването на компактни български селища с българско управление. Бесарабия се превръща в център на Българското възраждане. Болградската гимназия (основана през 1858 г.) е първата модерна българска гимназия, подготвила елита на бъдещата свободна България.

Различията в културното развитие са най-видими в езиковата сфера и писмеността. Българите в Банат използват латиницата въз основа на хърватския правопис, а бесарабските – кирилицата въз основа на руския и по-късно на официалния български правопис. Специфичната банатска българска норма е кодифицирана още през XIX в., докато при бесарабските българи съществуват разнообразни диалекти, които се доближават до съвременния български книжовен език, поради активните връзки с България. Фолклорът на българите в Банат е силно повлиян от централноевропейските танци и музика, но със запазени български елементи главно в носията. При бесарабските българи съществува консервативно съхранен фолклор от Тракия и Добруджа, който се превръща в "архив" на стари български традиции.

Дори и беглото сравнение между двете общности показва удивителната адаптивност на българския етнос. Банатските българи са пример за успешна интеграция в западноевропейското културно пространство, запазвайки своята самобитност чрез уникална писменост и силно развито чувство за опазване на езика. Могат да бъдат определени като прозорец, през който българинът попада в централноевропейския обществен модел и се интегрира великолепно, като показва гъвкавост и устойчивост. Остават изолирани от живота в България и развиват специфично самосъзнание на „различни“. От друга страна,

бесарабските българи играят ключова стратегическа роля за националното ни освобождение. Те съхраняват мащаба на българското присъствие на изток и се превръщат в инкубатор за българската интелигенция през XIX век. И двете групи днес са мост между България и страните, в които живеят, съхранявайки паметта за едно минало, в което границите на българската общност са били много по-широки от държавните.

Двама поети – два различни свята

Сравнението и търсенето на специфични модели на изразяване на самосъзнанието ще протече чрез анализа на две стихосбирки. Едната събира творби на Петър Бурлак-Вълканов, определян като патриарха на бесарабската българска литература, а другата е първата и единствена засега стихосбирка на най-изявения поет на банатските българи Гюка Гергулов. Така оформената задача предполага разгъване на мащабно поле за проучване. Настоящата статия очертава параметрите и основните посоки на изследването. Разглежданите книги са стихосбирката „Корени“, издадената посмъртно през 2017 г. в Островное (Бабата), родното село на поета Петър Бурлак-Вълканов, и стихосбирката „Mojte gudini“ („Моите години“) на Гюка Гергулов, издадена в Тимишоара през 2018 г. Появяват се по едно и също време, авторите са почти връстници, но условията, които ги формират, са различни и това се отразява на изразяването на светогледа чрез лириката. Съвременници, усетили комунизма в неговата пълна сила, и двамата играят ролята на възрожденски будители за своите общности във втората половина на XX век.

П е т ъ р Б у р л а к-В ъ л к а н о в (псевд. на Петър Борисов Бурлак) е роден в с. Бабата (Островное), Одеска обл., Украйна, на 18.01.1939 и завършва земния си път в Кишинев, Молдова, на 03.10.2005 г. Бесарабски българин, който говори родния си език, а по време на обучението си самостоятелно усвоява книжовните норми на съвременния български книжовен език. Завършва Педагогическия институт в Тираспол, Молдова. Работи като учител в българските села на Одеска област, а след това 20 години в администрацията на Съюза на писателите на Молдова. Основоположник на българската литература в Бесарабия. Член на писателските съюзи на бившия СССР, Молдова и България, както и член на Съюза на преводачите в България. Съучредител и член на ръководството на българското дружество „Възраждане“ в Кишинев. Награден е с паметен медал „Иван Вазов“ от Държавната агенция за българите в чужбина през 1995 г. С Указ на президента на Република България от 09.05.2003 г. е награден с орден „Мадарски конник“ втора степен.

Издава първата си стихосбирка „Моя южна равнина“ в Кишинев (1967) с предговор на Андрей Германов, с второ издание през 1992. Тази книга е първата, издадена на български език в Съветския съюз в следвоенно време, което го превръща в патриарх на бесарабската българска литература. Публикува стихове и статии в български вестници, списания, антологии и алманаси. Успява да публикува приживе общо 11 книги на български език – 8 стихосбирки „Моя южна равнина“ (1967), „Вярност“ (1973), „Далечни извори“ (1976), „Монолог на земята“ (1977), „Равноденствие“ (1982), „Години“ (1989), „Стара планина“ и „Такъв съм млад“ (2004, второ издание през 2008) някои с по две издания; преводна поезия от молдовски на български „Песента на хълмовете“ (1988), сборник с разкази за деца „Пътуване през май“ (1981) и първия пътепис, публикуван в СССР от бесарабски българин „Земя на моите деди“. През 80-те подготвя първите учебни помагала за децата от български произход в Молдова и Украйна. Съставител на антология на бесарабската българска поезия. Превеждан е на руски и молдовски. През 2017 по случай 200-годишнината на родното му село е издадена стихосбирката „Корени“, която съдържа публикувани и непубликувани творби.

Поетът Г ю к а Г е р г у л о в е почти пълната противоположност. Роден е на 10 септември 1941 г. в Стар Бешенов (Dudeşti Vechi), Банат, Румъния, и житейският му път следва етапите в развитието на литературността в общността и влиянията, на които е подложена. До седми клас учи в родното си село, а след това завършва семинарията в Алба Юлия през 1959 г. Там следва и теология до 1965 г. Владее перфектно латински и унгарски, но не поема по пътя на свещенството. Пише стихове на унгарски в семинарията. Развива усет към поезията и красотата на езика с много четене на различни езици и ранни творчески опити. Верен на родното си място, работи цял живот като чиновник в общината на Стар Бешенов, където остава до пенсионирането си. Няма държавна подкрепа, но и не я търси. Заниманията му с литература са в служба на общността, а поетичният му талант оформя основния свод от текстове, които покриват всички културни изяви в селото. Започва да пише на банатския вариант на българския език около 1974 г., когато забелязва, че организираните в Културния дом артистични програми на румънски език не само че не привличат публика, но и заплашват с унищожаване „палкенския език“ и българското самосъзнание. Предизвикан е да пише от нуждата, която забелязва, и това обрича делото му на вярно служение чрез словото. Възпитан и обучен да бъде проповедник и водач чрез думите, във времето на комунизма намира начин да изгради свод от текстове, които да дадат на българите в Банат културна опора чрез лексика, събрана и изразена в песни, стихове, театрални сценки, рецитали, проза, преводи, адаптации и др. Цялото му творчество е безценна съкровищница на езика, в който по възрожденски събира начина на мислене и съотнасяне със света. Със съзнанието за важната роля на печатното слово гради концепцията на появилия се през 1990 г. в Тимишоара вестник „Naša glas“ („Наша глас“) и е негов главен редактор до 2000 г. Изявен автор и неформален общностен лидер, той е главната движеща фигура на новото „възраждане“ при появата на периодичните издания на българите в Банат след времето на тоталитаризма в Румъния. Творците на словото в общността на банатските българи получават образование в училищата на други държави и се срещат с образци на литературата, които са част от друга културна традиция. Това води до капсулиране на собствения език в рамките на рода и бита с цел съхранение. Универсалните проблеми витаят около творците в поетични форми на чужди езици. Като спасение за собствения език, под натиска на възрожденски по своята същност стремеж, те започват да превеждат поезия, за да докажат, че и тази клонка на българския език е достойна да предава красотата на словото. За Гергулов е характерно, че адаптира голям брой произведения от българската литература, които публикува на страниците на вестник „Naša glas“. Не търси издаване на стиховете си в събран том, тъй като съзнанието му на творец е изцяло отдадено на това да служи на общността чрез периодичния печат или създаване на текстове, които да бъдат изпълнявани на празниците. По-скоро се възприема като редактор, преводач и събирач на заплашени да изчезнат думи, а главните му усилия са насочени към съхраняване на езика. Затова стихосбирката, която излиза през 2018 г., е първата, която предоставя на читателя избрани творби. В тях може да бъде проследено напрежението при търсенето на точната дума, която да изрази специфична емоция или значение. В увода на стихосбирката си Гергулов пише:

> *No az nikade nisam i nitu ništa se računa poet. Taj misla, či po mi udguvare da si riča punizin rabadžijin u gulemata čudesna gradina na literaturata, na poezijata…* („Но аз никога не съм и нито няма да искам да се смятам за поет. Така мисля, че повече се отнася за мен да кажа, че съм скромен работник в голямата чудесна градина на литературата, на поезията…“).

Стихосбирките имат повече от един предговор, което е своеобразен белег на желанието на съставителите да се обхване творчеството им от различни страни и да се огласи

появата на книгата с по-силна подкрепа. И двамата поети работят бавно и последователно за осъзнаването на българите, сред които са приели ролята на певци и духовни водачи чрез писаното слово. Като сравнява Бурлак-Вълканов с Паисий, Петър Добрев пише в един от предговорите на стихосбирката:

> Ако се проследят внимателно акцентите, темите и посоките, които развива в творчеството си Бурлак-Вълканов, може да се усети един стратег, който бавно с поезията си постига все такива стратегически задачи – акуратно събуждане на спящите български умове през 60-те години на XX век, без да дразни съветската цензура и спецслужби; задава посоки и акценти, в които да се развива българската бесарабска поезия и литература и въвеждането ѝ в общото лоно на българската литература; опознаване и приобщаване на българите от диаспората към Прародината и изграждане на образ и усещане за целокупен български народ. (Бурлак-Вълканов/Burlak-Valkanov 2017: 8)

„Корени“ започва с биографичните данни за автора и продължава с три предговора от редактора Антонина Узун, Петър Добрев (кмет на Островное) и проф. Елена Налбантова, която е най-изявеният изследовател на литературата на българите в Бесарабия и Таврия. Като възрожденец в новото време Бурлак-Вълканов е определен още с ефекта на първата си стихосбирка „Моя южна равнина“:

> „Моя южна равнина“ можем да оценим, само ако помним, че в конструирането ѝ се сблъскват две сили: от една страна желанието на нейния млад автор да извика пред наистина смълчания свят на СССР, че в далечния му югозапад живеят хора, които въпреки изпитанията вече два века пазят своя език, своята родова памет, своята човешка гордост. Да легитимира изобщо съществуването на тези хора, от които дори прародината им се е отказала (Налбантова/Nalbantova 2026: 143-144).

„Mojte gudini“ също има три предговора – пренася ни в света на Гюка Гергулов с предговор от Мария Мунтян, председател на Културната асоциация *Bišnovsči svirci i pejače*, последван от уводни думи от Павел Велчов, председател на Културната асоциация „Яко Ронков“. Финалът на встъпителните слова е поставен от изповедта на самия поет, написана в проза.

Поставени в условията на държавност, която по някакъв начин ги легитимира в света на словото, бесарабските българи търсят подкрепата на висшестоящи в структурите на местната власт или в научните среди, които да придадат устойчивост и признатост на подбора и появата на книгата. Бурлак-Вълканов приживе познава закрилата на държавния апарат, както на Съветския съюз, така и на България. Едва в края на живота си е подкрепян от меценат в лицето на Петър Бахчеван. При банатските българи, които са свикнали да се затварят в собствения свят и да градят от периферията свой център, за тази стихосбирка са достатъчни препоръките на водещите културни лидери, между които е и самият автор. Той използва възможността да се обърне към бъдещите читатели, за да обясни, че не е съвсем поет, а човек, който служи на общността чрез тежката работа със словото. Дълбоко присъщо за манталитета на някогашните павликяни, превърнали се в предани католици, е нежеланието да се подчиняват и да угодничат на властта. Изолацията им от държавна подкрепа не е причина за страдание, а благослов, който им позволява да градят света си по собствени правила.

И двете книги са подредени по начин, който представя специфичната творческа фигура на поетите. „Корени“ на Петър Бурлак-Вълканов дели на три части избраното поетично наследство: „Дати“, „Бабата“ и „Поетът“. В „Mojte gudini“ на Гюка Гергулов частите са десет, като се опитват да представят творбите в различните проявления: *Gulemi mulitvi, Praznicite, Marijni, Useštbi, Rodin kraj, Ljubov, Za dicata, Faršangi, Prevode*

i različni, Pesmite na B.S.P[2]. („Големи молитви“, „Празниците“, „Марийни“, „Чувства“, „Роден край“, „Любов“, „За децата“, „Фършанги“, „Преводи и различни“, „Песните на *Bišnovsći svirci i pejače*“). Характерно за поетичното наследство на Гергулов е, че почти всичките му текстове са превърнати в песни или са създадени за пеене. Влиза в ролята на певеца-водач, който чрез словото подрежда света и проправя пътя на общността. Характерното за Гергулов е, че в стремежа да попълни литературната съкровищница взима стихове от български поети, преработва ги като ги адаптира на банатския вариант на българския език, променя от части и съдържанието и най-вече не посочва авторство. Работи изцяло във фолклорното възприемане на творчеството и няма съзнание, че взима чужд текст и трябва да се съобразява с това. Достатъчно са отдалечени от България и самотни в културната си дейност, че не вижда проблем, ако заеме нещо вече готово.

При подредбата на творбите и на двамата поети принципът е сходен. Живеят с мисълта за мисия, в която трябва да разказват с поетично слово за живота на общността и акцентът е върху празничното битие, което е свързано с църковния календар като маркер, който ги определя духовно. При банатските българи усилията за съхранение на малкото стадо са превърнати в основен стремеж, затова и стихосбирката започва с молитви от името на водача епископ Никола Станиславич и на общността, а разделът завършва с ода за епископа, довел българите католици в Банат. Всяко едно разказване на историята на банатските българи неминуемо започва от точката във времето, която изпълнява ролята на взрив, разпад, счупване на познатия свят, след което настъпва преселението, търсенето на ново място за заселване и усядането в обещаната земя. Едва след това започва разказването на битието такова, каквото е видяно през празничния църковен цикъл именно в това възприемано като благословено място. Стихотворенията са откровени молитви по подобие на църковните песни, които са особен дял от поетичното изразяване при българите католици. Преобладават молитви към Исус, Дева Мария, ангелите, песни за Рождество Христово и Великден.

При бесарабския български поет първият раздел е посветен също на църковните празници, но те са свързани с имената на светците, като чрез този похват е осъществена връзката между вселенското църковно битие и живота в малкото българско село Бабата в Бесарабия. Изгражда света на бесарабските българи като очертава онези белези, които превръщат индивида в член на общност, която е специфична, но търси връзките с другите чрез корените на паметта. Приликата с банатската стихосбирка е, че съставителите на сборника също извеждат водачеството в първото стихотворение, но то е на коледарската дружина и отвежда до много по-стари корени в паметта. За бесарабските българи преселението не функционира като събитие, от което започва летоброенето на историята. Тя търси своите корени много назад, в стародавни традиции и в църковния календар.

> Разглеждайки българския антропоним в диахронен аспект, можем да кажем, че той е многопластово езиково, социокултурно и етнографско сложно явление, което реконструира и възстановява културната памет. По-голямата част от българските имена са от християнския пласт, които са свързани с православния календар (всъщност староеврейски, латински и гръцки по произход) (Брага/Braga 2025: 92).

Връзката с общата история се осъществява чрез имената на хората, които повтарят имената на светците. Така общността преминава през календарната година, като търси опора в повторението на имената, които събират всички в празничния цикъл и отвеждат към памет, която е много по-универсална от конкретната на малката общност.

[2] B.S.P. *Bišnovsći svirci i pejače е формация от музиканти и певци, под ръководството на Гюка Гергулов, която има записани пет диска с фолклорна музика и авторски песни.*

Домът – център и периферия

За нуждите на анализа избирам две стихотворения, в които централен образ е домът, родната къща – символ, който има специфична тежест за преселниците, каквито са бесарабските и банатските българи. В стихотворението „Къщата“[3] на Петър Бурлак-Вълканов домът е изоставен и човекът присъства само метафизично, за да установи пълното си отсъствие:

Аз бях тук и преди, но аз се промених. Изчезнах.
И ето тук ме няма. Странно.
… Осиротяла къща. Бащин двор. И ален изгрев.

Промяната не е само във физическото отсъствие, а в забравата. Откъсването на субекта от средата води до трансформация на връзката, до мълчанието и тишината, до разпада на думите и света, който описваме чрез тях. Следва изреждане на предмети, които погледът на липсващия човек подрежда в списък като при инвентаризация. Къщата е обрисувана чрез следите от човешко присъствие, в които акцентът винаги е върху изоставеността, смъртта, края на движението, разпадането на материята и спомена („олук мухлясал“, „комин задрямал“, „изсъхнал кладенец“, „изсъхнала каручка“, „тарга в плевника, издънена“, „навуща стари“). Предметите, които отключват спомените от детството или историята на двете войни. Къщата е едновременно тук и я няма. Материалното присъства на същото място, където винаги е било, но духовното съдържание на дома е изчезнало така, както е изчезнал и човекът. Годишният празничен цикъл, по който вихрено се е носил някога животът, е замръзнал в статичността на дрямката, тишината, зърната, които няма кой да изкълве, ръждясалите колела на каруцата, подредените като за изложба чизми. Небето и земята, които за едно дете се побират в рамките на дома, са изпразнени от съдържание и изпълнени с безвремието на спрелия миг, загубил акцентите, които го определят:

Родна къща с това небе, земя!
С кютюците чепати и с тия зарзали в хармана.
И празни стаи. С душа тъй наранена –
Ни делник, нито празник.

Паметта за миналото остава в старите портрети, но също е безсловесна поради невъзможност да приведе словото в действие. Живата връзка между минало и бъдеще е скъсана. Словото не изгражда света, мълчанието означава забрава:

Портрети на стените ни за рода ни далечен.
Те с паяжина тъй здраво са оплетени –
Уста не могат да отворят
И нещо да ми проговорят за моя – бъдния живот.

Детската люлка, която остава като образ в края на стихотворението, е единственият предмет, който се раздвижва при отварянето на кепенците на паметта:

И ето самотата вдишва въздух и поруменява.
И лек ветрец полъхва, втурва се из къщи
И разлюлява люлката ми.
Животът ли ми се започва?

Символичното действие на люлеенето отвежда до началото не само на човешкия живот, но и на естествения център на дома с появата на детето и люлката. Риторичният въпрос в края връща действието като необходим елемент от обитаването. Отпраща чита-

[3] Стр. 111-112 Целият текст е поместен в края на статията като приложение.

теля отново в началото на текста, за да отрече изчезването, но същевременно има имагинерност в несигурността. Личността все още не е тук, а полъхът от присъствието отключва само въпроса за съществуването, без да даде категоричен отговор. Родният дом в края на творбата се е свил до люлката, когато човешкото същество все още присъства с всички надежди, очаквания, бъдещи решения и стъпки. Стихотворението рисува едно завръщане към началото, което по обратен ред изтрива маркерите на живота. Кинематографичният принцип на изобразяване проследява визуално и очертава пространството на дома и паметта с постоянни препратки между предметите и спомените. Животът след установяването на пълната му загуба е низ от кадри, завъртени по обратен ред, за да свърши лентата в първия миг, когато човешкото същество е изпълнило дома с присъствието си. Дори сякаш чуваме звука от скъсаната филмова лента в машината, който откъснтява във финалния въпрос.

По-различна картина наблюдаваме в стихотворението „Ila si!“ на Гюка Гергулов. Общността присъства в наличието на монолог, който всъщност е индиректен диалог между лирическия говорител и този, на когото говори. Другият присъства в позицията на получател на словото, изречено от страна на родния дом и останалите в селото. Призивът „Ела си!“ заковава с императива, а след това строфите разгъват причините за тази настойчивост, която поставя в душата на изгнаника нуждата от завръщане. Зовът не е толкова вик на самотата на родното пространство, колкото предусетен вик на изгубената човешка душа в странство. Болката и страданията намират лек в паметта, която пресъздава пространството на покой и устойчивост, изразени чрез връзката с корените на рода и извора на истинския общностен живот. Проблематизира се същността на мястото на човека в света. Просперитетът и благото в настоящето, което е далеч от рода и дома, не са гаранция за щастие, но те присъстват в три от строфите именно с охолството си, което се превръща в център на света. Промяната в центропоставянето запълва духовната празнота с нов вид усвоеност – вещи, благо, лично щастие. Като антипод на това се връщаме в петата строфа към промяната в родния дом, която се изразява в липсата на любимите хора, на семейството и родниите. Една празна от човешко присъствие райска градина, в която ябълката продължава да е все така раждаща. Навеждането ѝ над вратата като символ на портал към друг свят, в който важат други правила, наличие на духовна връзка и обещания за друг вид имане. Стопанинът на дома отново не е в него. Не се завръща никога реално. В моментите на страдание простият жест на затварянето на очите прекъсва връзката с настоящето и отпраща духа в селенията на паметта, където животът блика чрез словото, с което е възпят.

Za tuj, ga te buli, ga patiš
Za rodnotu ti mestu skapu,
Ucite-u saldzi da ni-udaviš…
Ila si! Da si vidiš satu.

(Затова, когато те боли, когато страдаш
За родното ти място скъпо,
Очите в сълзи да не си удавиш…
Ела си! Да си видиш всичко.)

Домът като основен център на света за преселниците се превръща в метафора на човешката същност, в която връзката с божественото, с паметта, с корените и общността дава устойчивост в един все по-разпадащ се свят. Кога сме у дома? Кое е домът – къщата или паметта на човека? Или връзката между тях? Все въпроси, на които едно мащабно съпоставително изследване на литературата на двете исторически диаспори би могло да даде отговор.

Приложение 1

КЪЩАТА

Аз бях тук и преди, но аз се промених. Изчезнах.
И ето тук се няма. Странно.
...Осиротяла къща. Бащин двор. И ален изгрев.
Олук мухлясал. И керемиди с чела напукани,
проядени от вятър и от дъжд.
Комин задрямал, изсъхналата лула
и килнат настрани като че ли калпак.
Изсъхнал кладенец, в който гласът на дявола
отдолу вече не се чува.
Черница, кипнала от преумора, а под нея
разпръснати зрънца и няма кой тук да ги изкълве.
Зрънца – като мънистата на мама.
Изсъхнала каручка за боклук и за червена пръст,
със колелца, ръждясали от дългата почивка.
И тарга в плевника, издънена.
Шейничка със проскубани пюскюли.
Летиш си от баира – чак отдолу пари.
И смях, и веселия. И коледа... кравайчета.
Навуща стари във шопрона. Подредени чизми,
като че ли на изложба – от две войни.
Увиснали кратуни, смлян пипер,
каченце за туршия...
Родна къща с това небе, земя!
С кютюците чепати и с тия зарзали в хармана.
И празни стаи. С душа тъй наранена –
ни делник, нито празник.
Портрети на стените ни за рода ни далечен.
Те с паяжина тъй здраво са оплетени –
уста не могат да отворят
и нещо да ми проговорят за моя – бъдния живот.
Детинска люлка... И кука, вбита във гредата.
Ослушвам се: като преди вън гургулицата
все гука, гука на крушата висока –
оттам очички за живот ни дебнат.
Отварям лекичко кепенците – така са вцепенени.
И ето самотата вдишва въздух и поруменява.
И лек ветрец полъхва, втурва се из къщи
и разлюлява люлката ми.
Животът ли ми се започва?

Петър Бурлак – Вълканов

Приложение 2

Ilá si!

Gá nekupać, te buli i pátiš
Za rodnotu ti mestu skapu,
S učite zatorni da ustáviš
U pámeć da ti dodi satu.

Ud nij sigá si taj deléku,
Sveta nimilin vu razdile,
Zuvel si u vás taj mirnu, léku,
Ud tám zuvota ti izvire.

Bugát si dnés, dubre ti-ij, lésnu,
Ni znáš za nužda, zlo ali nakáz,
No néma ništu taj čudésnu,
Kaćétu gá si doš u vás.

Baš kašta hubanka da imaš,
Makár i s nosce da si palin,
Dumá ti trebat, tej gij némaš,
Za tuj žuvota ti-ij kaharin.

U vás se-j umenalu mlogu,
Gji néma više bába, deda,
Puznáti sa ti sám nekolku
I ima tuka-tám dičeta…

No jábalkata, sé taj tvárna,
Napreć vratáta se-j navéla,
Gradinata ij bujna, žálna,
Či gázdata ij se-j raznéla.

Za tuj, gá te buli, gá pátiš
Za rodnotu ti mestu skapu,
Učite-u saldzi da ni-udáviš…
Ilá si! Da si vidiš satu.

Gjuka Gergulov

ЛИТЕРАТУРА

Брага 2025: *Брага, Т.* Имената на българите в Болградско (Южна Бесарабия). Част I. Идентичността на бесарабските българи между езика, историята и миграцията. София: Академично издателство на Българската академия на науките „Проф. Марин Дринов“ https://press.bas.bg/bg/books-103/show-104(1007) (Braga 2025: *Braga, T.* Imenata na balgarite v Bolgradsko (Yuzhna Besarabia). Chast I. Identichnostta na besarabskite balgari mezhdu ezika, istoriyata i migratsiyata. Sofia: Akademichno izdatelstvo na Balgarskata akademiya na naukite „Prof. Marin Drinov“ https://press.bas.bg/bg/books-103/show-104(1007)

Бурлак-Вълканов 2017: *Бурлак-Вълканов, П.* Корени. Одеса, Астропринт (Burlak-Valkanov 2017: *Burlak-Valkanov, P*. Koreni. Odesa, Astroprint).

Налбантова 2026: *Налбантова, Е*. История на българската литература в Бесарабия и Таврия XIX–XXI век. Трето преработено издание. Мосомище (Nalbantova 2026: *Nalbantova, E*. Istorija na balgarskata literatura v Besarabia i Tavria XIX–XXI vek. Treto preraboteno izdanie. Mosomishte.

Gergulov 2018: *Gergulov, G*. Moite gudini. Temišvar, Tempus.